

27.12.2023р. Гр.24. Всесвітня історія. Уроки №13-14.

Тема: 1.Європа: виклики міжвоєнного часу.

2.Практичне заняття. Тоталітарні режими: державний контроль над публічним життями і суспільною свідомістю.

1. У післявоєнний період країни Заходу охопили проблеми, пов'язані з подоланням розрухи й відновленням господарства. У 1924 р. становище загалом покращилося й розпочалося піднесення економіки. Особливо швидко розвивалися нові галузі промисловості — електротехнічна, радіотехнічна, хімічна, літакобудівна й автомобільна. У виробничому процесі стали застосовувати наукові методи організації праці, нові технічні винаходи, конвеєрне виробництво тощо. Усе це сприяло зростанню обсягів виробництва товарів і продуктивності праці. Збільшення заробітної плати, зниження рівня безробіття й зростання рівня життя населення сприяло зменшенню соціального напруження, що відображалось у скороченні кількості соціальних протестів. Світова економічна криза 1929—1933 рр. була масштабною щодо глибини, тривалості та впливу на тогочасне суспільство. Одним із головних проявів кризи стало перевиробництво товарів. Це призвело до банкрутства величезної кількості підприємців у країнах, охоплених кризою, скорочення промислового виробництва майже на 80 %, сільськогосподарського — на 30 %, торгівлі — майже на 70%. Загальна кількість безробітних у країнах Заходу перевищила 30 млн. осіб. Були зруйновані цілі галузі економіки. Надзвичайно болючого удару криза завдала дрібним і середнім підприємцям. Через різке падіння рівня життя населення стало більш прихильним до радикальних дій і сил, що до них закликали. Шукаючи шлях подолання кризи, правлячі кола багатьох західних держав зрозуміли, що необхідно посилювати роль держави в процесах регулювання економіки. США, Велика Британія, Франція, Канада й скандинавські країни в результаті ліберальних реформ зробили державне регулювання постійним елементом соціально-економічної сфери суспільства й заклали підвалини «держави добробуту». Іншу модель подолання кризи уособлювали

Італія та Німеччина, де панували тоталітарні режими. У радянській державі, де більшовики встановили тоталітарний режим й оголосили про будівництво комуністичного суспільства, процеси розвивалися інакше. СРСР став єдиною державою, яка, відокремившись від світової економіки, не зазнала кризи й здійснювала в цей час імпортозамінну індустріалізацію. У найбільш завершеній формі принципи неолібералізму в економіці були сформульовані британським економістом і соціологом Джоном Мейнардом Кейнсом (1883—1946). Сутність кейнсіанства полягала у визнанні необхідності доповнити традиційні ліберальні засади принципом державного регулювання економічної і соціальної сфер. Саме держава, на його думку, мала забезпечити своїм громадянам необхідний рівень матеріального добробуту. Дж. М. Кейнс стверджував, що стан економіки країни залежить від рівня купівельної спроможності населення. Тому держава зацікавлена у зростанні заробітної плати працюючих та прибутків непрацюючих категорій населення. Важливим, на думку економіста, було державне регулювання діяльності корпорацій, трестів та природних монополій. Неоліберали визнавали позитивну роль держави й колективізму в житті суспільства. Вони виступали за зростання регулюючої ролі держави в економіці, щоб створити можливість для реалізації основних ліберальних прав і свобод. Саме вони висунули замість уявлення про «державу — нічного охоронця» нову теорію — про «державу добробуту». Провідне місце в цій неоліберальній концепції держави посідали визнання необхідності реалізувати програми соціальної допомоги незаможним верствам населення, хворим, інвалідам, безробітним, пенсії особам похилого віку; державне сприяння функціонуванню освіти, медицини й житлового будівництва. Держава мала також забезпечити вирішення конфліктів між працівниками і підприємцями. Усе це, на думку неолібералів, сприяло стабільності західних демократій та уникненню революцій. Суперечності між проголошуваним державами-переможницями правом націй на самовизначення та його реалізацією в Європі за принципами Версальської системи стали передумовою для появи агресивного, шовіністичного і ксенофобського націоналізму. Ідеологічним обґрунтуванням для нього стали сформульовані в

попередньому столітті расистські теорії Ж. А. де Бобіно та ідеологія інтегрального націоналізму, сформульована французькими громадськими діячами цієї доби Шарлем Моррасом та Морісом Барресом. Інтегральний націоналізм — різновид націоналізму, прибічники якого вважають ліберальні цінності застарілими, висувують на перше місце національні інтереси певної спільноти та виступають за рішучі й беззастережні дії для їх реалізації. Два ТИПИ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ:ДЕМОКРАТИЧНИЙ •

політична влада належить більшості, джерелом влади є народ;• влада формується шляхом вільних виборів на умовах загального і рівного виборчого права;• повага більшістю прав меншості на опозицію і критику правлячого режиму;• принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову;• наявність багатопартійної системи, за якої партії конкурують між собою;• гарантії громадянських, політичних і соціальних прав особистості.

АВТОРИТАРНИЙ. Авторитаризм — політичний режим, установлений чи нав'язаний такою формою влади, що концентрується в руках однієї людини чи (що буває рідше) в окремого органу влади. Носієм політичної влади виступає одна людина (монарх, тиран і т.д.) чи група осіб (військова хунта та ін.). При цьому не допускається політична опозиція існуючому режиму. Тоталітарні режими, що встановилися в тогочасних країнах Європи, поділяють на праві (Італія, Німеччина) та ліві (СРСР). Ознаки тоталітаризму • зосередження державної влади в певній групі (найчастіше політичної партії), яка править монопольно;• єдина всеохоплююча мета;• панування однієї і єдиної партії нового типу;• поєднання в єдине ціле партії, держави й суспільства;• політизація всіх сфер життя суспільства;• фізичний і моральний терор проти проявів будь-якого інакодумства;• жорстке централізоване регулювання політики, економіки, засобів масової інформації, системи освіти і культури;• наявність однієї, чітко сформульованої панівної ідеології, що є обов'язковою для всіх;• поглинання особистості колективом і повне підпорядкування особистих інтересів суспільним (фактично інтересам держави);• утримання контролю над суспільством за допомогою розгалуженого репресивного апарату;• культ особи лідера (вождя).

2. Поняття "тоталітаризм" вперше виникає в оточенні Муссоліні в середині двадцятих років. При цьому Муссоліні спирався на філософські праці одного з провідних ідеологів італійського фашизму Джованні Джентіле. Проте в Німеччині цей термін не прижився, так як Гітлер не любив запозичень і вважав за краще визначати свій режим як авторитарний. А з 1929 року, починаючи з публікації в газеті "Таймс", цей термін стали застосовувати і до політичного режиму Радянського Союзу. З політичної публіцистики цей термін запозичується в науку для характеристики фашистських режимів і Радянського Союзу. На симпозіумі, організованому Американським філософським товариством в 1939 році, вперше була зроблена спроба дати наукове трактування тоталітаризму. Так у одній з доповідей він був визначений як "повстання проти всієї історичної цивілізації Заходу." Статус же наукової концепції за цим терміном утвердилося на зібранні в 1952 році в США політологічним симпозіумом, де тоталітаризм був визначений як "закрита і нерухома соціокультурна і політична структура, в якій всяка дія, - від виховання дітей до виробництва і розподілу товарів - прямує і контролюється з єдиного центру". Взагалі ж тоталітаризм можна визначити, як суспільно-політичний лад, при якому держава повністю підпорядковує собі всі сфери життя суспільства і окремої людини. Тотальний - від латинського слова *totalis* — і означає загальний, всеосяжний. Саме всеосяжністю тоталітаризм відрізняється від всіх інших відомих історії форм державно-організованого насильства — деспотії, тиранії, абсолютистської, бонапартистської і військової диктатур. Ідеологічні доктрини тоталітарних режимів Ідеологічні доктрини тоталітарних режимів, як правило, містять "єдино правильні" відповіді на всі виникаючі у членів суспільства питання. Широка пропаганда цих доктрин супроводжує кожної людини протягом всього його життя. Вона починається вже з дитячого садка, продовжується в школі, у вузі, заповнює всю періодичну пресу, звучить в радіо- і телепередачах: від народження до смерті людина залишається під жорстким ідеологічним контролем. В результаті формується єдина ідеологія, якої, за задумом влади, мають дотримуватися всі без винятку жителі країни. Ця ідеологія

орієнтує суспільство на якесь кінцеве і досконалий стан: "комунізм", "расово чисте суспільство", "ісламську державу" - заради досягнення якого потрібно принести якісь жертви і зазнати тимчасові незручності та обмеження в сьогоденні. Всяка тоталітарна ідеологія містить у собі заклик, заснований на категоричне неприйняття існуючого стану речей і спрямований на завоювання світу задля побудови "світлого майбутнього". Немаловажним компонентом тоталітарної ідеології є формований їй "образ ворога", який допомагає режиму згуртувати суспільство перед міфічною загрозою з боку шкідників і диверсантів всередині суспільства або з боку зовнішнього оточення. В ім'я проголошуваних ним піднесених цілей тоталітарний режим вважає можливим систематично порушувати не тільки цивільні права, але й права людини. Центральною ідеєю тоталітаризму у всіх його різновидах стає повне підпорядкування кожної окремої людини і всього суспільства в цілому абсолютному контролю з боку державної влади. Наріжним каменем у фундаменті тоталітарної держави є однопартійна система. Встановлення такої системи - перший крок до тоталітаризму. Політична партія, яка прагне до встановлення свого безроздільного панування, зазвичай надихається ідеєю єдиної волі класу або нації. Саму себе така партія вважає єдиним справжнім виразником цієї волі, привласнюючи, таким чином, монопольне право виступати від імені всього класу чи нації. Партія може в тактичних цілях вступати в співпрацю і утворювати коаліції з іншими політичними партіями, але справжньої її метою є не коаліція, а монополія, тому при першому зручному випадку вона безжально знищує всіх політичних конкурентів. Саме цей спосіб правління виражає протиставлення. Суттєво важливим моментом у створенні тоталітарної держави є повне зрощення партійного апарату з державним. Завоювавши панівне становище, партія перетворює державний апарат в своє монопольне володіння, призначаючи на всі державні посади і посади своїх функціонерів. У результаті держава стає партійним, а партія - державної. Партійні вожді стають одночасно керівниками держави, поєднуючи часом по кілька вищих державних посад. Призначення на будь-яку державну посаду стає неможливим без згоди партійних інстанцій, і

незабаром не залишається жодного посту, який був би зайнятий людиною, що не належить до правлячої партії. У тоталітарній державі встановлюється система, згідно з якою жоден закон, жодна постанова державної влади не можуть бути прийняті без попереднього узгодження з партійним керівництвом. Формально законодавчі акти приймаються державними органами, але по суті їх роль стає чисто декоративною. Точно так само всяка постанова місцевих органів влади має отримати попереднє схвалення регіональної партійної організації. За своєю структурою тоталітарна держава є найдосконалішою і найжорстокішою політичною системою, призначеної для придушення людської особистості і народу в цілому. Вона нагадує добре вивірений механізм, що працює безвідмовно і точно, поки його ланки справні, а їх взаємодії ніщо не заважає. Однак виключно тісний взаємозв'язок всіх ланок політичної організації тоталітарної держави робить його вельми чутливим навіть до самих незначних збоїв і порушень. Тоталітарна держава виглядає монолітним і твердим, але його твердість може бути оманливою, подібно тендітної твердості скла. Через колосальні внутрішні напружень і занадто жорсткого зчеплення частин державного механізму навіть незначні порушення в одному його ланці загрожують цілісності всієї системи. Звідси постійний страх і викликана цим страхом нещадна жорстокість тоталітарного режиму до всіх проявів незгоди. Звідси різка нетерпимість до лібералізму, багатопартійності, плюралізму, бо для тоталітаризму смертельно небезпечно все, що складає основу нормального життя правової держави. Зіставляючи два запропоновані моделі - правове та тоталітарне держави можна відзначити, що вони становлять крайні протилежні точки якогось ряду. На одному його кінці знаходиться ідеальна модель держави, в максимальному ступені пристосованого для розкриття індивідуальних особливостей кожної окремої людини. На іншому - настільки ж ідеальна модель державного механізму, повністю пригнічує особистість, що заганяє її в рамки "служіння" якоїсь глобальної ідеї.

Німеччина, Італія однопартійна диктатура: А) ієрархічність. Б) Гітлер та Муссоліні втілювали в собі і націю, і партію, і державу ;В)

Гітлер та Муссоліні – основа партії чільних елемент держави ;Г) збережено і створено ряд «дружніх» партій.СРСР: А) ієрархічність була менш відвертішою;Б) імітація партійної демократії, з'їзди, вибори, керівника партії;В) вище за всі народні маси;Г) заборона політичних партій, крім КПРС. Політичний контроль. Основа – довіра або страх до лідера. Вибори – голосування заздалегідь визначених владою кандидатів. Жорстока цензура. Закони видають вождь або партія. Німеччина,Італія, СРСР - культ особи «вождя»,звеличення персони. Проблема тоталітаризму — це, по суті, глобальна проблема. Будь-який тоталітарний режим, навіть в невеликій і далекій країні, в нашу епоху є серйозною загрозою всьому людству. Тому на зміну принципу невтручання у внутрішні справи інших держав повинні прийти — стосовно всіх країн світу без виключення — принципи пріоритету прав людини і законності міжнародного втручання у випадках масових і систематичних порушень цих прав. Усунення загрози тоталітаризму — це значною мірою проблема ліквідації величезного розриву в рівнях соціально-економічного розвитку в світі, надання відсталим країнам і регіонам можливостей підтягування до рівня передових, запобігання війнам, екологічним катастрофам. У цих цілях необхідне максимальне об'єднання зусиль всього людства. А десятки мільйонів людських життів, що є далеко неповний підсумок правління людиноненависницьких тоталітарних режимів, має слугувати пересторогою і нагадуванням людству, що може статися, коли в жертву корисливим інтересам окремих політиків приносяться загальнолюдські цінності.

Д/з: §§6-13.